

<https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-38-04>

УДК 340.132.1

А. М. ШУЛЬГА

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін

E-mail: a.shulga1959@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7634-3665>

Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, 61080, проспект Льва Ландау, 27,

ОСНОВНІ ВИДИ ПРАВОНАЗНАЧУЩИХ ДІЙ ЯК ОБ'ЄКТ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

АНОТАЦІЯ. Вступ. У статті, після пояснення, що правозначуща поведінка за її формально визначеними ознаками – це завжди або дія вчинена (повністю, частково), або дія невчинена (ознаки бездіяльності – це зазвичай визначені нормою права ознаки дії, яку суб'єкт права не здійснив), вказано: методологічне значення поняття «дія» припускає, що узагальнююче уявлення про «види правозначущої поведінки» насамперед відображає «загальнотеоретична класифікація основних видів правозначущих дій». Метою статті є створення (у першому наближенні) загальнотеоретичної класифікації основних видів правозначущих дій на підставі їх групування «за правовою кваліфікацією», «за об'єктивними ознаками дії», «за суб'єктивними ознаками дії».

Короткий зміст результатів дослідження. Відповідно до позиції автора, за правовою кваліфікацією «дія» може бути правомірною («правозгідною»), протиправною («дія-правопорушення», «об'єктивно протиправна дія»), зловживанням правом, юридичною помилкою. «Зловживання правом» і «юридична помилка» – дуалістичні явища (можуть являти собою як правомірні, так і протиправні дії). Види репрезентованих автором правозначущих дій за їх об'єктивними ознаками (перелік не є вичерпним): прості, складні; фізичні, мовні; незначкові, значкові («жести»); з відтермінованим, миттєвим, близьким результатом; незакінчені, закінчені; заплановані, здійснювані, здійснені; короткотривалі, довготривалі; превентивні, провокаційні; відкриті, приховані; одноособові, спільні; контактні, дистанційні; у фізичному просторі («офлайн-дії»), у віртуальному просторі («онлайн-дії»); припустимі, реальні; релевантні, нерелевантні; дії-фабрикації, дії-фальсифікації (набули вдосконалення у зв'язку з комп'ютерними технологіями «deepfake»); неавтоматизовані, автоматизовані (частково, повністю; зокрема, використовується «робототехніка зі штучним інтелектом», розроблюється «летальна автономна зброя» в умовах входження людства в епоху «алгоритмічних війн»). Види правозначущих дій за їх суб'єктивними ознаками (перелік не є вичерпним): усвідомлювані, неусвідомлювані (неусвідомлювані суб'єктом вчинення даної дії; неусвідомлювані суб'єктом, який є об'єктом впливу певної дії); безвинні, винні (умисні, необережні); раціональні, інтуїтивні; мотивовані, немотивовані; вольові, («свідомо-вольові»), невольові (дії у стані неосудності, безумовнорефлекторні дії); добровільні, недобровільні; у стані омани як результату помилки, у стані омани як результату обману; з планованим, незапланованим результатом; генетично зумовлені, генетично не зумовлені (звертається увага на проблему «генетично модифікованої людини»).

Висновки. Формування загальнотеоретичної класифікації видів правозначущих дій може здійснюватись на основі різних критеріїв (за галузями права, за суб'єктами права тощо). Проте максимально прикладний і одночасно дидактично-орієнтовний характер такого роду класифікація буде мати, коли як її системоутворюючий критерій використовуються філософські поняття «об'єктивне» і «суб'єктивне», відображені у поняттях «склад правомірної поведінки», «склад правопорушення», котрі, у свою чергу, невіддільні від поняття «правова кваліфікація» в його зв'язку з поняттям «юридична відповідальність».

КЛЮЧОВІ СЛОВА: правозначуща дія, правомірна дія, протиправна дія, зловживання правом, юридична помилка, правова кваліфікація.

Як цитувати: Шулга А. М. Основні види правозначущих дій як об'єкт загальнотеоретичної класифікації. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Право». 2024. Вип. 38. С. 41-53. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-38-04>

In cites: A. M. Shulha (2024) The main types of legally significant actions as an object of general theoretical classification. The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Law", (38), P. 41-53. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-38-04> (in Ukrainian).

Вступ. Як відомо, *формами* правозначущої поведінки є *дія* («активна поведінка») і *бездіяльність* («пасивна поведінка»).

Ознаки *бездіяльності* – це зазвичай визначені нормою права ознаки дії, яку суб'єкт

права не вчинив (не здійснив). Правозначуща поведінка за її формально визначеними (нормативно визначеними) ознаками – це завжди або дія *вчинена* (повністю, частково), або дія *невчинена*.

Про поведінку («зовнішню поведінку») насамперед кажуть як про певну дію – певну психотілорухову активність людини, що являє собою об'єктивовану єдність «тілесного» і «психічного». Дія (як і бездіяльність, котра також може бути «цілеспрямованою», «мотивованою» тощо) є основним («самодостатнім») елементом поведінки, тобто має всі її істотні об'єктивні ознаки (ознаки зовнішньої форми поведінки) і суб'єктивні ознаки (ознаки внутрішнього змісту поведінки: «мотив», «мета», «емоційний стан» тощо суб'єкта поведінки).

Методологічне значення поняття «дія» припускає, що узагальнююче уявлення про «види правозначущої поведінки» насамперед відображає «загальнотеоретична класифікація основних видів правозначущих дій». Не випадково, приміром, J. Nuttin використовує не термін «поведінка», а «дія» в назві своєї книги «Мотивація, планування та дія» [1]. Аналогічний підхід може мати місце і в юридичному дослідженні. Прикладом можуть бути поняття «вольова дія», «психологія судових дій», котрі використовують Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. в підручнику «Юридична психологія» [2, с. 33, с. 184].

Стан наукової розробки проблеми. На сьогодні існує низка публікацій, присвячених висвітленню особливостей поняття, сутності, структури правозначущої поведінки, визначенню її видів (О.О. Барабаш, С.Г. Бацук, В.В. Завальнюк, Ю.О. Козенко, С.А. Капітанська, Л.І. Каленіченко, В.О. Коновалова, А.Ф. Крижанівський, А.В. Лещенко, В.Ю. Шепітько, А.О. Штанько, М.М. Яценко та ін.), проте, незважаючи на існуючі результати доктринального розуміння і виокремлення тих чи інших видів правомірної або протиправної поведінки, є підстави для репрезентації в межах окремої спеціальної статті відносно концептуально оновленого підходу до створення відповідної узагальнюючої класифікації з позицій загальнотеоретичної юриспруденції.

Мета дослідження. Основна мета статті припускає структурну характеристику загальнотеоретичної класифікації видів правозначущих дій на основі їх групування «за правовою кваліфікацією», «за об'єктивними ознаками дії», «за суб'єктивними ознаками дії», а також їх переважно дихотомічного внутрішньогрупового виокремлення.

Основні результати дослідження. Формування загальнотеоретичної класифікації видів правозначущих дій може здійснюватись на основі різних критеріїв: за способами правового регулювання, структурою права, видами норм права, формами їх реалізації, видами

юридичної діяльності, за просторовою або темпоральною ознакою, за суб'єктами права тощо. Проте загальнотеоретична класифікація не повинна бути громіздкою, інакше вона втратить орієнтуючу функцію щодо розуміння системи поведінкових явищ державно-правової дійсності. Не випадково в підручниках з теорії держави і права традиційно виокремлюють лише правомірну поведінку та її види і протиправну поведінку та її види, оскільки категорії «правомірне» і «протиправне» мають методологічно-прикладне значення (за правовою кваліфікацією правозначуща поведінка – це або «правомірна поведінка», або – «протиправна поведінка»),

З іншого боку, на нашу думку, теоретико-прикладним і системоутворюючим критерієм зазначеної класифікації можуть бути філософські поняття «об'єктивне» і «суб'єктивне» відображені у поняттях «склад правомірної поведінки», «склад правопорушення», невіддільних від поняття «правова кваліфікація». Приміром, склад правопорушення являє собою певну взаємозв'язану сукупність об'єктивних («об'єкт», «об'єктивна сторона») та суб'єктивних («суб'єкт», «суб'єктивна сторона») ознак діяння-правопорушення. При такому підході відповідна класифікація має три види (групи) правозначущих дій – види: 1) за правовою кваліфікацією (враховується уся сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак акту поведінки); 2) за об'єктивними ознаками дії; 3) за суб'єктивними ознаками дії.

1. Види правозначущих дій за їх правовою кваліфікацією. За правовою кваліфікацією («юридичною оцінкою») «дія» може бути правомірною («правозгідною»), протиправною, зловживанням правом, юридичною помилкою. Правомірна дія – це дія, котра має позитивну соціальну значущість, має об'єктивні й суб'єктивні ознаки, що відповідають вимогам норм права. «Правомірна дія» на відміну від «дії-правопорушення» унеможливорює юридичну відповідальність. У свою чергу, протиправна дія – це не тільки «дія-правопорушення», але й «об'єктивно протиправна дія». Якщо дія-правопорушення («злочин», «дисциплінарний проступок» тощо) – це суспільно небезпечна або суспільно шкідлива, протиправна, винна дія деліктоздатного суб'єкта, що тягне за собою юридичну відповідальність, то об'єктивно протиправна дія має тільки об'єктивні ознаки дії-правопорушення, тобто з огляду на категорію «склад правопорушення» у об'єктивно протиправної дії відсутні такі «суб'єктивні ознаки» як «суб'єкт правопорушення» і «вина», або яка-небудь одна із цих ознак. Відпо-

відно об'єктивно протиправна дія – це дія не-деліктоздатного суб'єкта (приміром, згідно із ст. 31 Цивільного кодексу України «малолітня особа не відповідає за заподіяну нею шкоду») або безвинна дія деліктоздатного суб'єкта (приклад: Англія, 2023 р., під час матчу сталося зіткнення хокеїстів, в результаті чого один із них отримав смертельну травму: помер у лікарні від великої крововтрати внаслідок порізу шиї лезом ковзана).

Зловживання правом (у подальшому – ЗП) являє собою реалізацію суб'єктивного права в такій формі, коли право здійснюється всупереч його призначенню, внаслідок чого завдається шкода іншим учасникам суспільних відносин. ЗП має дуалістичну юридичну природу [3, с. 124-141], може кваліфікуватися як правомірна дія або як правопорушення. Прикладом правомірного (формально-юридично) ЗП може бути реєстрація фізичною особою майна на юридичну особу з метою уникнення його оподаткування або укладення шлюбу чоловіком (призовного віку) із багатодітною жінкою не для створення сім'ї, а з метою отримати можливість («право») виїзду з країни в умовах «правового режиму воєнного стану». Приклад протиправного ЗП: «Зловживання опікунськими правами» (ст. 167 Кримінального кодексу України).

В літературі зустрічається т. зору, відповідно до якої «зловживання правом» не повинне кваліфікуватися як правопорушення (є особливим різновидом неправових дій). Разом з тим, необхідно пам'ятати про двухмодусність («двухваріантність») результату правової кваліфікації дій суб'єкта права при вирішенні питання про його юридичну відповідальність. Питання про юридичну оцінку дії припускає однозначну відповідь: «або – або» (або – це «правомірна дія», або – це «протиправна дія»). Інакше кажучи, юридична оцінка дії невіддільна від «закону виключеного третього» як закону формальної логіки, тобто «*Tertium non datur*» – третього не дано («або – або»).

Юридична помилка (у подальшому – ЮП) як правозначуща дія – це дія, вчинена у стані добросовісної омані, результат якої не відповідає її меті (цілям), може або має бути виправленим, не спричинює або спричинює юридичну відповідальність, тобто має дуалістичну юридичну природу, може кваліфікуватися як правомірна дія або як правопорушення [4]. Прикладом ЮП як правомірної дії може бути «неправильно набраний номер телефону». Ситуація, коли ЮП спричинює юридичну відповідальність: особа не вважає свою дію правопорушенням, хоча формально-юридично

вона є правопорушенням (є норма права, що передбачає її як правопорушення). Приміром, «діяння за законом є злочином, а особа вважає, що воно не є злочином», у такому випадку «вина і кримінальна відповідальність не виключаються» [5].

2. Види правозначущих дій за їх об'єктивними ознаками (приклади). За структурою (при розумінні «тілоруху» як «одиниці дії») дія може бути простою, складною. Проста дія являє собою певний рух тіла, спрямований на досягнення якої-небудь мети (приклад: натискання на кнопку при появі спалаху світла). Натомість складна дія («керування автомобілем», «підробка документа», «касова операція», «хірургічна операція» тощо) являє собою систему окремих рухів тіла, об'єднаних відповідною метою.

З огляду на «дію» як на поняття і явище, в юридичній літературі дане поняття зазвичай відображає такі явища як «тілесні рухи або слова» [6, с. 104]. Інакше кажучи, за формою об'єктивації свідомості, волі («психіки») людини є фізичні дії («тілорухова поведінка») і мовні дії («словесна поведінка»). Оскільки є усне мовлення і писемне мовлення як «форми» («способи») його (мовлення) існування, «мовні дії» – це усні дії і письмові дії. Особливістю «мови права (законодавства)» є те, що у певному контексті терміни «усна дія» і «вербальна дія» (лат. *verbalis* – слово) є синонімами. Відповідно неправильно ототожнювати поняття «письмової дії» і «вербальної дії», хоча обидві ці дії мають зв'язок зі «словом». Необхідно чітко розрізняти «письмове слово» і «усне слово». Приміром, в міжнародному праві вербальна нота є письмовим документом, який «прирівнюється до усної заяви» [7, с. 124]. Як юридичний термін «письмові дії», приміром, мають пряме відношення до поняття «письмові докази» (ст. 94 Кодексу адміністративного судочинства України, ст. 95 Цивільного процесуального кодексу України тощо) як поняття юридичного процесу.

Розрізняючи «прості» і «складні» фізичні дії, доцільно звернути увагу, що серед «простих дій» є незначкові і значкові дії, тобто жести. Прикладом використання жестів може бути «жестове управління колаборативним роботом» (такого роду роботи – «коботи» – здатні взаємодіяти з людиною, застосовуються на виробництві, в армії тощо). Існують юридично заборонені значкові жести, зокрема, їх передбачає закон України «Про засудження комуністичного і націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні». Приміром, у Німеччині поліцейського звільни-

ли за нацистські жести і тату [8]. У свою чергу необхідно розрізнявати «мову жестів» і «жестову мову». Наприклад, існує «мова жестів спецназу» (мова сигналів-жестів). Жестова мова – це повноцінна мова, якою спілкуються нечуючі люди (жест відповідає слову).

Оскільки темпоральна характеристика правозначущої поведінки завжди була предметом уваги законодавця (є норми-строки, є строки давності притягнення до юридичної відповідальності тощо), за моментом виникнення у часі матеріальних наслідків дії доцільно виокремлювати дії з відтермінованим результатом (приклади: процедура вакцинації особи; активація «бомби з часовим механізмом»), а також дії з миттєвим або близьким результатом (приклад: нанесення особою іншій людині тілесних ушкоджень). Окрім того, за співвідношенням запланованих і фактичних наслідків дія може бути незакінченою (приклад: руйнування особою замку входних дверей для «незаконного проникнення до житла») або закінченою (приклад: демонстрація однією особою іншій непристойного жесту). Прикладом аналогічної термінології, що має місце у мові законодавства може бути назва ст. 13 Кримінального кодексу України (у подальшому – КК України) «Закінчений та незакінчений злочини».

Якщо за загальною темпоральною оцінкою дія може бути запланованою, здійснюваною, здійсненою, то за тривалістю у часі є короткотривалі (недовготривалі) дії (відмикання дверей ключем, «проїзд пішохідних переходів і зупинок транспортних засобів» тощо) і довготривалі (довготривалі) дії (будівництво будинку, переклад книги професійним перекладачем тощо). Доцільно звернути увагу на те, що зазначені поняття застосовуються не тільки для характеристики дій суб'єктів права, правовідносин. Дані поняття можуть мати місце і у контексті характеристики певних об'єктів права, правовідносин. Прикладом може бути поняття «короткострокова (довгострокова) віза», оформлена належним чином.

За спрямованістю впливу на регулятивну (мотиваційну) складову правосвідомості особи доцільно виокремлювати дії превентивні, провокаційні. Превентивні дії спрямовані на попередження вчинення кимось певних небажаних, заборонених дій. Приміром, в Україні в областях кожне «Головне управління Національної поліції» має «Управління превентивної діяльності». В діяльності ООН використовується поняття «превентивна дипломатія» [9]. «The National Security Strategy United States of America» (September 2002) використовує по-

няття «preventive strike» (запобіжні удари по противнику, що представляє потенційну загрозу). Поряд із цим поняттям як відносно самостійне використовується і поняття «preemptive strike» (запобіжні удари по противнику, що виготовився до агресії) [10]. Прикладом провокаційної дії як дії, спрямованої викликати певну реакцію того (тих), кого провокують, може бути «провокація злочину... шляхом... підбурювання до злочину» (п. 2 ст. 311 КК України). У свою чергу, приміром, в кримінології, в юридичній психології існує поняття «Провокуюча поведінка жертви» злочину [2, с. 85].

За можливістю бути об'єктом сприйняття і усвідомлення (розуміння) сторонньою людиною є відкриті (явні) і приховані (таємні) дії. Приміром, Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» (ст. 37) передбачає, що «Рішення Верховної Ради приймаються відкритим або таємним голосуванням» (способи голосування: відкрите або таємне голосування). Принагідно звернімо увагу, що в низці галузей права існує традиційна термінологія як формально інша, але фактично аналогічна за значенням (сміслом) – «негласний нагляд», «гласні і негласні слідчі дії» тощо («негласний» – це, в літературній мові, «Невідомий для інших; прихований, таємний» [11, с. 596]). В літературі звертають увагу, що «Чітких меж правомірності негласних слідчих дій в українському законодавстві не визначено» [12, с. 102].

За кількістю суб'єктів здійснення є одноособові дії (приклад: «одноособове рішення», прийняте відповідною службовою особою в межах своєї компетенції), спільні дії («групові», «колективні», «колегіальні» тощо). Прикладом останніх можуть бути колективні дії, які передбачає «Меморандум про спільні дії з антикорупції в Україні» (2020 р.) або – «вчинення злочину групою осіб».

Оскільки дії суб'єктів права здійснюються у просторі і часі, за способом здійснення у просторі є контактні та дистанційні («безконтактні») дії. Контактна дія здійснюється у спосіб, який потребує фізичного дотику суб'єкта дії та її об'єкта (суб'єкта) впливу (взаємовпливу). Прикладом такої дії може бути «хапання за одяг, насильницьке утримання за руки» як «дрібне хуліганство». Дистанційна дія (у подальшому – ДД) здійснюється у спосіб, який уможливорює певну (істотну, неістотну) віддаленість у просторі суб'єкта дії та її об'єкта (суб'єкта) впливу (взаємовпливу). Життєдіяльність сучасних економічно розвинених країн демонструє використання людьми

сили-силенної різного роду ДД. Приміром, серед ДД з використанням технічних засобів є дії неелектронні (приклад: сигнал ракетницею) і електронні (приклад: кібератака). Серед «ДД в Інтернеті», зокрема, є дії персоніфіковані (приклад: інтернет-голосування), анонімні (приклад: Tor Browser забезпечує відносну анонімність користувача Інтернету), правомірні, протиправні. Так, наприклад, одним із видів кіберзлочинів є «Шахрайство... з використанням електронно-обчислювальної техніки» (ч. 3 ст. 190 КК України). Правове регулювання відносин у мережі Інтернет постійно вдосконалюється, що є загальносвітовою тенденцією. Приміром, в Англії у 2024 р., відповідно до нового закону про безпеку в Інтернеті, суд ув'язнив першу людину, засуджену за «кіберфлешмоб», після того як «кіберфлешмоб» став злочином у цій країні [13].

Загалом в умовах сьогодення за характером простору, в якому здійснюється дія доцільно розмежовувати дії у фізичному або віртуальному просторі («кіберпросторі»). Інакше кажучи, є «офлайн-дії» і «онлайн-дії» як певна відносна протилежність. В Україні Уряд ухвалив постанову (2024 р.), яка надає можливість «одруження онлайн», тобто «перебуваючи на відстані» [14].

За співвідношенням можливого та дійсного дії можуть бути припустимими («гіпотетичними») або реальними («дійсними»). Перші – це виключно умоглядні дії як дії логічно (принципово, відповідно до «логіки речей») або реально (є відповідні умови для їх здійснення) можливі явища. Приміром, відповідно до ч. 3 ст. 62 Конституції України обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях і всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Реальні (дійсні) дії – це дії-факти як конкретні дії, об'єктивація яких надає їм статус предмета пізнання (пізнання їх ознак, мети, мотиву тощо), предмета встановлення, доказування, оцінки в юридичному процесі тощо.

За співвідношенням мети дії та її реального результату, дія може бути релевантною, нерелевантною. З огляду на лексичне значення слів «релевантність» (відповідність), «нерелевантність» (невідповідність) «помилкова дія» як юридичний факт завжди припускає відсутність збігу її результату як об'єктивного явища з її метою як суб'єктивним (ментальним) явищем, тобто має місце неадекватність результату дії її меті («цільова нерелевантність» результату дії є зовнішнім виразом її помилковості). За своїми ознаками юридична помилка (приклад, «помилка в кваліфікації злочину») як правозначуща помилковою дія, зокрема,

являє собою нерелевантну дію, вчинену у стані добросовісної омани, тобто вчинену ненавмисно. Приміром, «на сьогодні можна констатувати проблему із релевантним застосуванням практики ЄСПЛ», дана проблема «виявляється у тому, що до певних правовідносин застосовуються рішення ЄСПЛ, які, просто кажучи, "не про те"» [15].

За способом спотворення процесуальних доказів («доказів в юридичному процесі») предметом виокремлення має бути дія-фабрикація і дія-фальсифікація. «Фабрикація», «фальсифікація» доказів являють собою ексцеси процесу встановлення об'єктивної істини в юридичній справі. Дані явища, з огляду на «кримінальні справи», охоплюються поняттям «Злочини проти правосуддя» (Розділ VIII КК України). Критерій розрізнення даних явищ: міра об'єктивності існування (фактичного існування) доказів. Фабрикація доказів припускає створення чогось абсолютно реально не існуючого як факт. Фальсифікація доказів припускає цілеспрямовану певну зміну чогось реально існуючого як факт. Інакше кажучи, фабрикація доказів – це «штучне створення доказів» (приклад: в оповіданні Д. Лондона «Про користь сумнівів», зокрема, один із персонажів сам собі травмує обличчя з метою обвинувачення у нападі на нього певної особи). Фальсифікація доказів (приклад: «фальсифікація письмових доказів») – це «спотворення фактичних даних». Відповідне явище, приміром, демонструє сюжет фільму «Державний принцип» (Франція, 1978 р.).

Поняття «фабрикація», «фальсифікація» мають відношення не тільки до процесуального права, вони, приміром, присутні в ст. 42 («Академічна доброчесність») Закону України «Про освіту» (2017 р.). Особливість сьогодення – актуалізація понять «дія-фабрикація» і «дія-фальсифікація» з огляду на такі поняття як, приміром, «фейк», «фейкові новини», «дезінформація» (в Україні, зокрема, є Центр протидії дезінформації при РНБО) у зв'язку з появою і розвитком комп'ютерних технологій «deepfake» [16], котрі істотно вдосконалили підробку «відео» («deepfake videos»), «зображень» («deepfake images»), здатні «клонувати голос» («voice cloning»), створити текст, що може сприйматись як написаний людиною («generative text») і спричинили необхідність правового врегулювання даної ситуації. Приміром, Європарламент у 2022 р. ратифікував зміни до «Закону про цифрові послуги» (діє з 2023 р.) щодо розповсюдження дипфейків. Процес європеїзації права України, інакше

кажучи, процес наближення законодавства України до права ЄС, припускає обов'язковість врахування відповідного нормативного матеріалу, спрямованого, зокрема, на вирішення такої проблеми (фактично всесвітнього масштабу) як, за термінологією RAND Corporation, «Truth Decay» («Розпад істини») [17]. Один із істотних аспектів даної проблеми в образній формі вже не одне століття відображає байка Жан де Лафонтена «Вовк, коза та козеня», в якій Вовк змінює голос, щоб йому, почувши його слова, відчинили двері («добровільно»). Розумінню основ зазначеної проблеми сприяє, зокрема, «словник дезінформації» [18].

«Дії-фальсифікації» – повсюдне загальноісторичне явище, конкретизоване загалом в різного роду діях: «фальсифікація лікарських засобів» (є злочином, відповідно до ст. 321-1 КК України), «фальсифікація документів» («підроблення документів» є злочином, відповідно до ст. 358 КК України), «фальсифікація історії» (є одним із засобів пропаганди, припускає цілеспрямовану зміну «історичних джерел», тобто «фальсифікацію історичних документів»), «фальсифікація в науковій праці» (в Україні є сайт «Плагіат і фальсифікації в наукових працях»), «фальсифікація в Інтернеті» (приміром, створюється «фішинговий сайт», тобто «сайт-підробка» з метою шахрайства) тощо. З огляду на опозицію «справжнє – підроблене», доцільно зазначити, що в українській мові [11, с. 779, с. 1314, с.1315] термін «фальсифікація» використовується в широкому значенні і позначає будь-яку підробку як відповідну «дію» (є «підроблення» як вид дій) або «річ». Є «підроблені речі» («фальсифікат», «фальшивка») як результат «підроблення» («фальсифікації», «фальшування»). В англійській мові, приміром, у значенні будь-якої підробки насамперед використовуються терміни «falsification», «fake» (приклади: «falsification of history» – «підробка історії», «fake accounts on social networks» – «підроблені облікові записи у соціальних мережах»).

Як проста, так і складна дія людини за мірою її технічного вдосконалення може бути неавтоматизованою, автоматизованою (повністю, частково). У свій час в історії розвитку людства поряд з людьми з'явилися машини (приклади: Архімедів гвинт, парова машина, електронна обчислювальна машина) і як відображення їх функціонування – поняття «автоматизована дія» (людини). Є машини з ручним керуванням, напіваавтомати, автомати (самостійно діючі машини). Особливість сьогодення – використання кібернетичних машин, інакше

кажучи – використання робототехніки зі штучним інтелектом («людино-комп'ютерна взаємодія» стає істотною складовою «людино-машинної взаємодії» як сфери наукового знання). Сьогодення демонструє стрімкий розвиток автономної робототехніки і виникнення низки відповідних юридичних проблем. Так, приміром, низка країн активно розробляє летальну автономну зброю. Пентагон близький до того, щоб довірити дронам зі штучним інтелектом («дронам-вбивцям») приймати самостійні рішення про знищення людей (загалом є країни-прихильники і країни-противники правових обмежень щодо «війни роботів») [19]. Ізраїль (війна в Газі, 2024 р.) використовував штучний інтелект (система «Lavender») для виявлення 37 000 цілей ХАМАС (при цьому давався дозвіл і на вбивство «цивільних осіб», коли цілями ставали «бойовики низького рангу»), «піднявши безліч правових і моральних питань і трансформували відносини між військовими і машинами» [20]. На сьогодні в Україні, приміром, існує автоматизована система управління бойовими діями «Дзвін-АС», контррозвідка використовує штучний інтелект («Palantir», США) для виявлення «зрадників», «шпигунів» [21].

У даному контексті доцільно звернути увагу і на автономних роботів, котрі «працюють» (приміром, пишуть коментарі до повідомлень) виключно в Інтернеті («віртуальним роботом» є, наприклад, спам-бот, софт-бот, чат-бот). Приміром, соцмережа X (раніше – «Twitter») запланувала, як заявив (15.04.2024 р.) її гендиректор І. Маск, здійснити низку заходів для вирішення проблеми «натиску ботів» («onslaught of bots»).

2. Види правозначущих дій за їх суб'єктивними ознаками (приклади). Поведінка людини не завжди є свідомо-вольовою. Загалом людині притаманна у процесі об'єктивації поведінки, як пише Benjamin Libet, «свідома і неусвідомлювана ментальна активність» («Conscious and Unconscious Mental Activity») [22]. Відповідно за зв'язком з свідомістю і волею дія людини може бути усвідомлюваною (людина розуміє значення своїх дій для себе і для інших, передбачує їх наслідки, здатна зробити цілеспрямований, вольовий вибір певного варіанту поведінки з низки можливих) або неусвідомлюваною (повністю, частково), приміром, внаслідок психічної хвороби людина не розуміє значення своїх дій для себе і для інших, не передбачує їх наслідки. Такою є дія, зокрема, у стані патологічного афекту, «при якому людина не може керувати своїми діями і усвідомлювати власні вчинки»

[2, с. 159]. Оскільки міра неусвідомлюваності дії, що вчинюється людиною може бути різною («неусвідомлюваність» може бути повною, частковою) існує, приміром, кримінально-правове поняття «обмежена осудність». Вчинення злочину у стані обмеженої осудності, коли в силу наявності психічного розладу («психічної аномалії») людина була не здатна повною мірою усвідомлювати свої дії та керувати ними, загалом не унеможливорює кримінальну відповідальність за вчинене, але враховується судом при призначенні покарання (є підставою для застосування примусових заходів медичного характеру) [23, с. 156].

Доповнюючи сказане доцільно додати, що загалом «неусвідомлювана дія» – це не тільки дія, що не усвідомлюється суб'єктом її вчинення, це також і дія, що не усвідомлюється суб'єктом, який є об'єктом її впливу. Прикладом останньої може бути використання «диспаратного відео» як інструменту («засобу») впливу на поведінку людини, неусвідомлюваного нею внаслідок застосування спеціальних «комп'ютерних психотехнологій» (у «відеоряд» вбудовуються певні «елементи»), або, приміром, у Японії (1997 р., дане явище японські ЗМІ назвали «покемон-шок») сотні дітей потрапили в лікарні із приступами епілепсії («світлочутливої») після перегляду мультфільму (причину випадків пов'язують з низкою повторюваних «візуальних ефектів» відеоряду) [24].

В юриспруденції поняття усвідомлювана дія (протиправна) має прямий зв'язок з поняттям вини. Відповідно, за відсутністю або наявністю вини при вчиненні протиправної дії, розрізняють безвинні і винні дії (їх протиставлення і характеристика має пряме відношення до розмежовування понять «об'єктивно протиправна дія» та «дія-правопорушення»). У свою чергу, за формами вини протиправна дія може бути умисною, необережною. Як відомо, приміром, є умисні і необережні злочини.

За характером зв'язку з процесом абстрактного мислення, логічного обґрунтування доцільно розрізнявати раціональні, інтуїтивні дії. Приміром, «правова інтуїція» може бути мотивом «правомірної дії». Правова інтуїція дозволяє уникнути, наприклад, конфлікту з кримінальним законом, оскільки більшість таких законів своїм змістом нагадують відповідні моральні норми-заборони, тобто правова інтуїція це завжди одночасно і моральна інтуїція.

За ступенем усвідомлення мотиву дія може розумітись суб'єктом її об'єктивації як мотивована (людина усвідомлює «мотив» своєї

дії, може мати місце «боротьба мотивів») або немотивована («мотив» своєї дії людиною не усвідомлюється). Проте термін «немотивована дія» не означає взагалі відсутність в акті поведінки мотиву як такого, «безмотивність» як термін характеристики дії означає неусвідомлення (чи недостатнє усвідомлення) «суб'єктом дії» її мотиву (мотивів). Приміром, А. Савченко [25] доводить, що немає безмотивних злочинів (навіть необережних). Інакше кажучи, розрізнення мотивованих і немотивованих дій зумовлює факт розрізнення (з певної точки зору) в сучасній психології «усвідомлюваних» і «неусвідомлюваних» мотивів. У даному контексті як приклад може бути «неясність мотивації» Lucy Letby (одна із версій: їй подобалось «грати в Бога»), медсестри («осудної»), що скоїла низку вбивств немовлят (Англія, 2023 р.). Як пише J. Halliday, «ми можемо ніколи не дізнатися, чому вона стала вбивцею» [26].

За зв'язком з інтелектуальною та емоційно-вольовою сферою психічної діяльності особи розрізняють вольові дії (синонім – «свідомо-вольові дії») та невольові дії. Вольові дії – це дії цілеспрямовані (людина свідомо ставить мету, цілі і прагне до їх досягнення), мотивовані (приміром, мотивом може бути «звичка»). Вольові дії відрізняються від безумовних рефлексів як автоматичних рухів, що виконуються несвідомо (без участі свідомості), тобто вони не є уродженими, вони «виникають і розвиваються в процесі життєдіяльності людини» [2, с. 34].

Орієнтуючись на потреби юридичної практики, насамперед серед невольових дій необхідно розрізнявати дії у стані неосудності (приклад: «клептоманія», котра пов'язана з розладом «емоційно-вольової сфери особистості») та безумовнорефлекторні дії як певні тілорухові автоматизми. Оскільки з т. зору такої науки як психологія, «поведінка» являє собою взаємодію живих істот з навколишнім середовищем, котра опосередкована їх зовнішньою (руховою) і внутрішньою (психічною) активністю, невольові дії можуть уподібнюватись вольовим лише за «зовнішньою формою», вони також можуть являти собою певну «тілорухову активність», але іншим є механізм внутрішнього спричинення такого роду активності (іншою є «внутрішня активність»).

З огляду на поняття «вольова дія» і «невольова дія» (невольова тілорухова активність), протиставляючи вольовим діям безумовнорефлекторну рухову активність (автоматичну) людини, необхідно зазначити, що загалом за характером рефлексу розрізняють: безумо-

внорефлекторні дії (є «вродженими» діями) і умовнорефлекторні дії (є «придбаними» діями). Рефлекс (у подальшому – Р.) – це закономірна реакція організму на подразнення, здійснювана за участю центральної нервової системи. Види Р.: безумовні (природжені) і умовні (придбані). «Безумовні Р.» передаються у спадок (забезпечують пристосування організму до постійних умов середовища). «Умовні Р.» – виробляються в процесі життя, не успадковуються.

Розрізняють прості і складні вроджені рефлекторні дії («безумовнорефлекторні дії»). Прикладом простих безумовнорефлекторних дій можуть бути Р. («рухові автоматизми») новонародженої дитини – смоктання («харчовий Р.»), кліпання очей («захисний Р.»). Прикладом складних безумовнорефлекторних дій («інстинктивних дій») може бути «старт-рефлекс» – реакція-відповідь на раптові світлові, слухові та інші подразники у вигляді «застигання», «здрігання», «насторожування» тощо, яка може завершитись втечею, обороною або орієнтовними діями.

З огляду на поняття «безумовнорефлекторна дія (або – «поведінка»)), в англійській літературі використовуються аналогічні поняття: а) «рефлекс» (приклади: «sneeze» – «чхання», «sucking reflex» – «смоктальний Р.», «startle reflex» – «стартовий Р.») або, інакше кажучи, «рефлекторна дія»; б) «інстинкт» (приклади: «self-preservation» – «самозбереження», «fight-or-flight» – «бийся або тікай»), «інстинктивна поведінка» («instinctive behaviour»). Проте М. S. Blumberg звертає увагу на неоднозначність терміна «інстинкт» в науковому слововжитку [27].

Правове регулювання має враховувати і враховує природу людини, частиною якої є її безумовнорефлекторні дії. Прикладом може бути «хапальний Р.» немовлят. Є вислів: «маленька дитина все тягне до рота». Догляд дорослих за немовлятами потребує обов'язкового знання даного рефлексу. Іграшки малюка повинні бути небезпечними, не ламкими, без дрібних деталей тощо. Правове регулювання встановлює певні вимоги («стандарт») до такого роду іграшок як товарної продукції.

За загальним правилом, наслідком «безумовнорефлекторної дії» як певної автоматичної (стереотипної) реакції організму людини не може бути юридична відповідальність. Приміром, неприпустимою є постановка питання про «дисциплінарну відповідальність» у випадку тремтіння від холоду солдата на посту в одязі, який не відповідає погодним умовам

або у випадку падіння солдата у почесному караулі, внаслідок втрати ним свідомості, спричиненої спекою [28] («непритомність», зокрема, має зв'язок з рефлекторним спазмом судин головного мозку).

Безумовні рефлекторні реакції організму людини реєструються таким технічним засобом як поліграф («детектор брехні»). Відповідна інформація може мати певне юридичне значення, якщо це передбачено законодавством країни використання поліграфа. В Україні, приміром, існує відповідна практика щодо проведення внутрішніх службових перевірок, кадрової роботи [29].

Люди з «акторськими здібностями» іноді імітують певні безумовнорефлекторні дії («чхання», «позіхання» тощо), відповідна «імітація» – це вольова дія, котра іноді може спричинити юридичну відповідальність (приклад: «позіхання» особи, присутньої в залі судового засідання як демонстративний прояв неповаги до суду).

З огляду на придбані рефлекторні дії («умовнорефлекторні дії»), їх прикладом можуть бути «рухові умовні Р.», інакше кажучи – навички («автоматизовані дії»). Наслідком реалізації навичок може бути юридична відповідальність: людина усвідомлює соціальне значення відповідних автоматичних дій, їх використання має вольову природу.

Приклад: використання «кишеньковим» крадієм своїх «професійних навичок». Так, приміром, герой роману Ільфа і Петрова «Золоте теля» Шура Балаганов, маючи 50 000 рублів, які йому видав Остап Бендер «на щастя», того ж дня вкрав у трамваї «сумочку, в якій були... профспілкова книжка і один карбованець сімдесят копійок грошей», але був затриманий на місці злочину. Коли його «потягли... до виходу», проходячи повз Остапа Бендера, він шепотів: «Що ж це таке? Адже я машинально».

Співвідношення «вмін», «навичок», «звичок» характеризується тим, що утворенню навички передують формування умінь. У свою чергу, утворення навичок відбувається паралельно з утворенням звичок, тобто немає навичок без звичок і немає звичок без навичок. Якщо звичка може бути мотивом поведінки, то навичка – не мотив.

Звичка виражає ставлення людини до власної дії, навичка характеризує якісний ступінь оволодіння цією дією.

Прикладом «звичної дії» (такого роду дії, зокрема, мають зв'язок з теорією «звичного» злочинця) може бути демонстрація юридично забороненого знакового жесту.

За співвідношенням волі і волевиявлення дія може бути добровільною, недобровільною («вимушеною»). Перша характеризується збігом волі і волевиявлення, тобто людиною, що її вчинила вона усвідомлюється як самодетермінована дія, як зовнішній прояв особистої свободи волі. Недобровільна дія – це дія вчинена під впливом зовнішнього насилля, примусу (фізичного, психічного), внаслідок чого вона характеризується відсутністю збігу волі і волевиявлення. Зазначене звертає увагу на необхідність розрізнення понять «вольова дія» (не завжди є «добровільною») і «добровільна дія» (завжди є «вольовою»). Поняття «добровільна дія», приміром, має пряме відношення до закону України «Про медіацію» (2022 р.), який, зокрема, вказує, що «Участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників медіації. Ніхто не може бути примушений до... медіації» (ст. 5).

За джерелом (внутрішнім, зовнішнім) омани, дія – це дія у стані омани як результату помилки або дія у стані омани як результату обману [3, с.192-195]. В сучасній філософії «омана» («fallacy») характеризується як результат «помилки» або «обману» («deception»). Омана – це певний стан свідомості, мислення людини; є уявлення, думка (хід думки), щодо яких у людини існує упевненість, що вони правильні, проте це не відповідає істині, об'єктивній реальності. Критерій розрізнення зазначених дій – джерело омани: «внутрішнє» (власна «ненавмисна» розумова діяльність, самодетерміноване помилкове мислення) або «зовнішнє» (чийсь навмисний інформаційний вплив на процес розумової діяльності іншого, приміром, з використанням «штучного інтелекту», технологій «deepfake»). Неусвідомлюваність помилки в мисленні традиційно відображає термін «добросовісна омана» (усвідомлюваність помилки означає відсутність «стану омани»), тобто «помилкова дія» людини – це її «дія у стані добросовісної омани». З огляду на особливість термінології чинного законодавства України у даному контексті доцільно звернути увагу, що, приміром, в цивільному праві формально розрізняють «дії під впливом помилки», «дії під впливом обману» (є так звані «правочини з вадою волі» – дії без збігу волі та волевиявлення).

Орієнтуючись на термінологію Ж. Нюттена (J. Nuttin) щодо теоретичного пояснення «динаміки поведінки», «мотивація, планування та дія» [1] – це взаємозв'язані явища. Відповідно, за суб'єктивним прогнозуванням наслідків є дії з планованим (очікуваним) результатом (приклад: купівля телефону), а також дії

з незапланованим (неочікуваним) результатом (приклад: хірургічне втручання з виникненням «післяопераційного ускладнення», незважаючи на проведені профілактичні заходи).

З огляду на такі основні детермінаційні чинники поведінки людини як «спадковість», «середовище», «виховання», а також на поточний момент актуальності питання співвідношення біологічного і соціального в людині у його зв'язку з питанням про її свободу волі у контексті таких давніх наукових тенденцій розуміння людини як «біологізація людини» (прикладом може бути позиція представників елімінативного матеріалізму, філософії нейронауки [30] та «соціологізація людини», а також орієнтуючись на розвиток досліджень, в межах яких поняття генетика поведінки (behavioral genetics) використовується (небезспірно, з певної точки зору) не тільки щодо «поведінки тварин», але й «поведінки людини» (приклад: поняття «генетика девіантної поведінки»), дії людини за ознаками спадковості можуть бути як генетично не зумовленими («умовнорефлекторними»), так і генетично зумовленими (безпосередньо або певною мірою). Прикладом останніх може бути тілорух як «безумовнорефлекторна дія» або «крадіжка», зумовлена «клептоманією» як успадкованим психічним розладом. Як відомо, у світі близько 20% людей мають «ген схильності до ризику» (DRD4 7R). Його альтернативні популярні назви: «ген мандрівника», «ген авантюристів» тощо. Є дослідження (2022 р.), що у низки людей схильність до суїциду може бути зумовлена генетично [31]. Виявлено (2015 р.), що члени вуличних банд, котрі перебувають у в'язницях США (були взяті аналізи у більш ніж 2500 чоловік) як правило мають ген MAOA. Даний ген зазвичай мають люди, схильні до агресії. У зв'язку з цим даний ген називали геном воїнів (на сьогодні вже зустрічається й інша, небезспірна його назва «ген злочинності») [32].

Особливість сьогодення – сучасна людина не тільки може свідомо враховувати свій генетичний паспорт при виборі, зокрема, виду спорту або професії, але й може ставити питання про цілеспрямоване підвищення свого генетично зумовленого біологічного потенціалу (приклад: «біохакінг») або – вдосконалення свого генотипу (приклад: лікування захворювань методами генної терапії), генотипу батьків, який наслідують їх діти. Оскільки китайський вчений Хе Цзянькуй у 2018 р. зробив заяву про створення (використовуючи технологію «генетичні ножиці») генетично модифікованих дітей – «перших у світі немовлят з відредагованими генами» [33], доцільно наго-

лосити, що, з огляду на перспективи розвитку можливостей генної інженерії, сучасне розуміння поняття «генетично зумовленої поведінки» за логікою речей вже потребує необхідності постановки питання (у контексті проблеми свободи волі особи) щодо поведінкових наслідків втручання (внесення «штучного», приміром, у «воєнних цілях») в генетичний матеріал людини. Проте повною мірою адекватна відповідь на дане питання можлива лише в майбутньому, у випадку появи групи (груп) генетично модифікованих людей як альтернативи генетично немодифікованим людям.

Репрезентований перелік видів правозначущих дій за їх об'єктивними і суб'єктивними ознаками не є вичерпним. За необхідності даний перелік може мати додаткову конкретизацію – юридизовану і таким чином маючу обмежувальний характер, оскільки даний перелік має виконувати дидактично-орієнтуючу функцію щодо дій або певних підгруп дій, які можуть мати відношення до змісту складу правомірної поведінки або правопорушення як прикладних понять. За необхідності, приміром, у ньому (переліку) можуть знайти своє місце дії «правотворчі, правоза-

стосовчі, правотлумачні»; «дозволені, обов'язкові, заборонені, рекомендовані, спричинені заохоченням»; «матеріально-правові, процесуально-правові»; «здійснювані в правовідносинах, поза правовідносинами» тощо.

Висновки. В загальнотеоретичній юриспруденції традиційно виокремлюють і протиставляють серед дій, що мають юридичне значення правомірні дії та дії-правопорушення, котрі, у свою чергу, мають певні підвиди (приміром, є «види правопорушень»).

Загалом формування загальнотеоретичної класифікації видів правозначущих дій може здійснюватись на основі різних критеріїв (за галузями права, за суб'єктами права тощо), але є підстави для судження, що максимально прикладний і одночасно дидактично-орієнтовний характер такого роду класифікація буде мати, коли як її системоутворюючий критерій використовуються філософські поняття «об'єктивне» і «суб'єктивне», відображені у поняттях «склад правомірної поведінки», «склад правопорушення», котрі, у свою чергу, невіддільні від поняття «правова кваліфікація» в його зв'язку з поняттям «юридична відповідальність».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Nuttin J. Motivation, planning, and action. A relational theory of behavior dynamics: Transl. Leuven: Leuven University Press; Hills. (NJ): Erlbaum, 1984. 251 p.
2. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник. Харків: Право, 2008. 240 с.
3. Шульга А. М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи: монографія. Харків : Майдан. 2013. 412 с.
4. Шульга А. М. Юридична помилка як поняття загальнотеоретичної юриспруденції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2023. Вип. 35. С. 41-51. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-35-05>
5. Загороднюк С. О. Поняття помилки та її значення для кримінальної відповідальності. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/391/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1.%D0%9E..pdf>
6. Катеринчук К. В. Суспільно небезпечне діяння (дія чи бездіяльність) як ознака об'єктивної сторони злочинів проти здоров'я особи. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2015. №1. С. 100-117.
7. Словник іншомовних слів / За ред. чл.-кор. АН УРСР О.С. Мельничука. К.: УРЕ, 1974. 775 с.
8. У Німеччині поліцейського звільнили за нацистські жести і тату. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/11/17/7073802/>
9. Ramcharan B. G. Preventive diplomacy at the united nations. *UN Chronicle*. 2012. Vol. 48. Issue 2. P. 18-20. DOI: <https://doi.org/10.18356/d9f44275-en>
10. The National Security Strategy United States of America (September 2002). URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. 1440 с.
12. Штерн. А. Провокаційна діяльність правоохоронних органів та її відмінність від правомірних заходів контролю за вчиненням злочину. *Публічне право*. 2018. № 3 (31). С. 100-105.
13. Court jails first person convicted of cyberflashing in England. URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2024/mar/19/court-jails-first-person-convicted-of-cyber-flashing-in-england>
14. Шлюб онлайн у Дії: Уряд ухвалив постанову. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shliub-onlain-u-dii-uriad-ukhvalyv-postanovu#:~:text=>
15. Бабанли Р., Пушкар П. До питання про (не)релевантне застосування практики Європейського суду з прав людини: практичні поради. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/140972-do-pitannya-pro-ne-relevantne-zastosuvannya-praktiki-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-praktichni->

16. Helmus, Todd C., Artificial Intelligence, Deepfakes, and Disinformation: A Primer. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2022. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1043-1.html>.
17. Countering Truth Decay. URL: <https://www.rand.org/research/projects/truth-decay.html>
18. The vocabulary of disinformation. URL: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2024/05/02/the-vocabulary-of-disinformation>
19. Lipton E. As A.I.-Controlled Killer Drones Become Reality, Nations Debate Limits. URL: <https://www.nytimes.com/2023/11/21/us/politics/ai-drones-war-law.html>
20. 'The machine did it coldly': Israel used AI to identify 37,000 Hamas targets. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/03/israel-gaza-ai-database-hamas-airstrikes>
21. How Ukraine is using AI to fight Russia. URL: <https://www.economist.com/science-and-technology/2024/04/08/how-ukraine-is-using-ai-to-fight-russia>
22. Libet B. Conscious and Unconscious Mental Activity: Commentary by Benjamin Libet (San Francisco). *Neuropsychanalysis*. 2000. Vol.2. Issue 1. P. 21-24. DOI: 10.1080/15294145.2000.10773277
23. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташица, В.Я. Тація. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
24. Wudunn S. TV Cartoon's Flashes Send 700 Japanese Into Seizures // <https://www.nytimes.com/1997/12/18/world/tv-cartoon-s-flashes-send-700-japanese-into-seizures.html>
25. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину. Монографія. Київ: Атіка, 2002. 144 с.
26. Halliday J. Lucy Letby: how did a nurse commit such unthinkable murders? URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/aug/18/lucy-letby-how-did-a-nurse-commit-such-unthinkable-murders>
27. Blumberg, Mark S. (). Development evolving: The origins and meanings of instinct. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*. 2017. 8 (1–2): e1371. doi:10.1002/wcs.1371. ISSN 1939-5078. PMC 5182125. PMID 27906515.
28. Солдат почесної варті втратив свідомість. URL: <https://photo.unian.ua/photo/560946-soldat-pochetnogo-karaula-poteryal-soznanie>
29. Бутіна М. Чи дозволяє КПК України використовувати комп'ютерний поліграф як доказ: судова практика. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/chi-dozvolyaie-kpk-ukrayini-vikoristovuvati-kompyuterniy>
30. Gold I., Roskies A. L.. Philosophy of Neuroscience. *The Oxford Handbook of Philosophy of Biology*. Oxford University Press. 2008. P. 349-380. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195182057.003.0016>
31. Mullins N. Dissecting the Shared Genetic Architecture of Suicide Attempt, Psychiatric Disorders, and Known Risk Factors. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34861974/> Biol Psychiatry. 2022 Feb 1;91(3):313-327. doi: 10.1016/j.biopsych.2021.05.029. Epub 2021 Sep 9.
32. Sohrabi S. The criminal gene: the link between MAOA and aggression (Review). *BMC Proc*. 2015. Jan. 14;9(Suppl 1): A49. doi: 10.1186/1753-6561-9-S1-A49. PMCID: PMC4306065.
33. He Jiankui defends 'world's first gene-edited babies'. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-46368731>

Стаття надійшла до редакції 02.10.2024

Стаття рекомендована до друку 10.11.2024

A. M. SHULHA

Doctor of Law, Professor,

Professor Chair of Fundamental and Law Disciplines

E-mail: a.shulga1959@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7634-3665>

Kharkiv National University of Internal Affairs

Kharkiv, 61080, Lev Landau Avenue, 27

THE MAIN TYPES OF LEGALLY SIGNIFICANT ACTIONS AS AN OBJECT OF GENERAL THEORETICAL CLASSIFICATION

ANNOTATION. *Introduction.* The article, after explaining that, according to its formally defined features, legal behaviour is always either an action performed (fully or partially) or an action not performed (signs of omission are usually signs of an action which the subject of law did not perform as defined by a rule of law), states that the methodological meaning of the concept of 'action' suggests that the generalised view of 'types of legal behaviour' is primarily reflected in the 'general theoretical classification of the main types of legal actions'. The purpose of the article is to create (as a first approximation) a general theoretical classification of the main types of actions with legal significance based on their grouping 'by legal qualification', 'by objective features of an action', 'by subjective features of an action'.

Summary of the main research results. According to the author, according to the legal qualification, an 'action' may be lawful ('lawful'), unlawful ('action-violation', 'objectively unlawful action'), an abuse of law, and a legal error.

'Abuse of law' and 'legal error' are dualistic phenomena (they can be both lawful and unlawful actions). Types of legal actions presented by the author according to their objective features (the list is not exhaustive): simple, complex; physical, linguistic; insignificant, significant ('gestures'); with delayed, instant, close results; unfinished, finished; planned, ongoing, completed; short-term, long-term; preventive, provocative; open, hidden; individual, joint; contact, remote; in physical space ('offline actions'), in virtual space ('online actions'); permissible, real; relevant, irrelevant; actions-fabrications, actions-falsifications (improved due to computer technologies 'deepfake'); non-automated, automated (partially, fully; in particular, 'robotics with artificial intelligence' is used, 'lethal autonomous weapons' are developed in the context of humanity's entry into the era of 'algorithmic wars'). Types of legal actions by their subjective characteristics (the list is not exhaustive):

conscious, unconscious (unconscious by the subject of the action; unconscious by the subject who is the object of influence of a certain action); innocent, guilty (intentional, negligent); rational, intuitive; motivated, unmotivated; volitional, ('consciously volitional'), involuntary (actions in a state of insanity, unconditionally reflexive actions); voluntary, involuntary; in a state of delusion as a result of error, in a state of delusion as a result of deception; with a planned, unplanned result; genetically determined, genetically unrelated (attention is drawn to the problem of a 'genetically modified person').

Conclusions. The formation of a general theoretical classification of types of legal actions may be based on various criteria (by branches of law, by subjects of law, etc.). However, such a classification will have the most applied and, at the same time, didactically oriented character when the philosophical concepts of 'objective' and 'subjective' are used as its system-forming criterion, reflected in the concepts of 'composition of lawful conduct' and 'composition of an offence', which, in turn, are inseparable from the concept of 'legal qualification' in its connection with the concept of 'legal liability'.

KEY WORDS: legal action, lawful action, unlawful action, abuse of law, legal error, legal qualification.

REFERENCES

1. Nuttin J. Motivation, planning, and action. A relational theory of behavior dynamics: Transl. Leuven: Leuven University Press; Hills. (NJ): Erlbaum, 1984. 251 p.
2. Konovalova, V.O. & Shepitko, V.Y. (2008). Legal Psychology: Textbook. Kharkiv: Pravo. 240 p. (in Ukrainian).
3. Shulha A. M. (2013). General theoretical aspects of lawful behavior of a person: monograph. Kharkiv: Maidan. 412 p. (in Ukrainian).
4. Shulha A. M. (2023). Legal error as a concept of general theoretical jurisprudence. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series 'Law'*, (35), 41-51 <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2023-35-05> (in Ukrainian).
5. Zagorodniuk S.O. The concept of error and its significance for criminal liability. URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/391/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1.%D0%9E..pdf> (in Ukrainian).
6. Katerynychuk K. V. (2015). Socially dangerous act (action or inaction) as a sign of the objective side of crimes against human health // *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, (1), 100-117 (in Ukrainian).
7. Dictionary of Foreign Language Words / Uklad. i holov. red. Kyiv: URE, 1974. 775 p. (in Ukrainian).
8. German police officer fired for Nazi gestures and tattoos. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/11/17/7073802/>
9. Bertrand G. Ramcharan. Preventive diplomacy at the united nations // *UN Chronicle*, Volume 48, Issue 2, 2012, p. 18-20. DOI: <https://doi.org/10.18356/d9f44275-en>
10. The National Security Strategy United States of America (September 2002). URL: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>
11. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy / ed. V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF Perun, 2001. 1440 p. (in Ukrainian).
12. Stern A. (2018). Provocative activity of law enforcement agencies and its difference from lawful measures of control over the commission of a crime. *Public Law*. 3-31. P. 100-105 (in Ukrainian).
13. Court jails first person convicted of cyberflashing in England. URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2024/mar/19/court-jails-first-person-convicted-of-cyber-flashing-in-england>
14. Marriage online in Diia: The Government adopted a resolution. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/shliub-onlain-u-dii-uriad-ukhvalyv-postanovu#:~:text=>
15. Babanly R., Pushkar P. On the issue of (in)relevant application of the European Court of Human Rights case law: practical advice. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/140972-do-pitannya-pro-ne-relevantne-zastosuvannya-praktiki-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-praktichni-> (in Ukrainian).
16. Helmus T C. (2022) Artificial Intelligence, Deepfakes, and Disinformation: A Primer. Santa Monica, CA: RAND Corporation. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA1043-1.html>.
17. Countering Truth Decay. URL: <https://www.rand.org/research/projects/truth-decay.html>
18. The vocabulary of disinformation. URL: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2024/05/02/the-vocabulary-of-disinformation>.

19. Lipton E. (2023). As A.I.-Controlled Killer Drones Become Reality, Nations Debate Limits. URL: <https://www.nytimes.com/2023/11/21/us/politics/ai-drones-war-law.html>
20. 'The machine did it coldly': Israel used AI to identify 37,000 Hamas targets. URL: <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/03/israel-gaza-ai-database-hamas-airstrikes>
21. How Ukraine is using AI to fight Russia. URL: <https://www.economist.com/science-and-technology/2024/04/08/how-ukraine-is-using-ai-to-fight-russia>
22. Benjamin Libet (2000) Conscious and Unconscious Mental Activity: Commentary by Benjamin Libet (San Francisco). *Neuropsychanalysis*. Vol.2. Issue 1. P. 21-24. DOI: 10.1080/15294145.2000.10773277
23. Criminal law of Ukraine: General part: Textbook / Edited by Prof. M.I. Bazhanov, V.V. Stashys, V.Y. Tatsiy. Kyiv: Yurinkom Inter, 2005. 480 p. (in Ukrainian).
24. Wudunn S. (1997). TV Cartoon's Flashes Send 700 Japanese Into Seizures. URL: <https://www.nytimes.com/1997/12/18/world/tv-cartoon-s-flashes-send-700-japanese-into-seizures.html>
25. Savchenko A. V. (2002). Motive and motivation of crime. Monograph. Kyiv: Atika. 144 p. (in Ukrainian).
26. Halliday J. (2023). Lucy Letby: how did a nurse commit such unthinkable murders? URL: <https://www.theguardian.com/uk-news/2023/aug/18/lucy-letby-how-did-a-nurse-commit-such-unthinkable-murders>
27. Blumberg M. S. (2017). Development evolving: The origins and meanings of instinct. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*. 8 (1–2): e1371. doi:10.1002/wcs.1371. ISSN 1939-5078. PMC 5182125. PMID 27906515.
28. A soldier of the honour guard fainted. URL: <https://photo.unian.ua/photo/560946-soldat-pochetnogo-karaula-poteryal-soznanie> (in Ukrainian).
29. Butina M. Does the CPC of Ukraine allow the use of a computer polygraph as evidence: court practice. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/chi-dozvolyaie-kpk-ukrayini-vikoristovuvati-kompyuterniy> (in Ukrainian).
30. Gold I., Roskies A. L. (2008). Philosophy of Neuroscience. *The Oxford Handbook of Philosophy of Biology*. Oxford University Press. P. 349-380. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195182057.003.0016>
31. Mullins N. (2021). Dissecting the Shared Genetic Architecture of Suicide Attempt, Psychiatric Disorders, and Known Risk Factors. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/34861974/> Biol Psychiatry. 2022 Feb 1;91(3):313-327. DOI: 10.1016/j.biopsych.2021.05.029. Epub 2021 Sep 9.
32. Sohrabi S. (2015). The criminal gene: the link between MAOA and aggression (Review). *BMC Proc*. Jan. 14;9 (Suppl 1): A49. DOI: 10.1186/1753-6561-9-S1-A49. PMCID: PMC4306065.
33. He Jiankui defends 'world's first gene-edited babies'. URL: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-46368731>.

The article was received by the editors 02.10.2024

The article is recommended for printing 10.11.2024